

som sa, že ide o prechodnú indispozíciu, otrávenosť z nemocničného prostredia, nuž som jeho odkaz neodovzdal. Nijako som nemohol, ani nechcel uveriť, keď mi o pár dní najmladší Julov syn zatelefonoval správu najsmutnejšiu. Na taký rýchly odchod som nebol nielen ja, ale možno ani Julo pripravený.

Začiatkom dvadsiatych rokov sa Wolker vyjadril, že „dělník je smrteľný, práce je živá“. Mnohé výsledky bohatej aktivity Júliusa Nogeho naozaj nestrácajú platnosť a opodstatnenosť. Napriek tomu pohotovité a pádne argumenty jeho analýz a úvah pri súčasných problémoch stále ešte chýbajú. A pracovníkom nášho ústavu jeho činnosť, bodnosť, družnosť, vtip.

Július Noge – kritik s vedomím kontinuity

VLADIMÍR PETRÍK, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

Július Noge (1931 – 1993), dlhoročný vedecký pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV (potom Literárnovedného ústavu), patrila od začiatku, to znamená od roku 1955, keď nastúpil do internej aspirantúry v ÚSL SAV, k perspektívnym – a ako sa ukázalo neskôr – k profilovým literárnym vedcom. Bol predovšetkým literárnym historikom, ale aj platným kritikom a publicistom. Mal zmysel pre dejiny, vývinové súvislosti, kultúrnospoločenské vzťahy, teda pre kontinuitu, no zároveň pre aktuálne literárne hodnoty a literárnu súčasnosť. Ako literárny historik výskumne „prešiel“ dlhý úsek slovenských literárnych (a kultúrnych) dejín, od romantizmu (monografia Slovenská romantická próza), cez realizmus (dvojzväzková monografia Martin Kukučín tradicionalista a novátor) až k medzivojnovému obdobiu (Hľadanie epickéj syntézy). Literárna súčasnosť ho vyprovokovala k početným literárnokritickým výkonom (svedčia o tom dva výbery z kritik Literatúra v pohybe, Kritické komentáre), ale aj desiatky a desiatky recenzií, statí, poznámok nezaraďených do knižných výberov. Aj k súčasnej literárnej tvorbe pristupoval Július Noge koncepčne. O tom napokon vydávajú svedectvo i dve syntetické práce Prozaik Vladimír Mináč a Próza Kláry Jarunkovej.

Ako kritik nebol Július Noge vyslovene polemický typ, ale nikdy sa nevyhýbal názorovým stretnutiam. Jasne a zrozumiteľne dokázal artikulovať – a presadzovať – vlastné stanovisko. Zúčastnil sa vari všetkých „veľkých“ diskusií na tému, ako má vyzerať, či aké vlastnosti by mala mať súdobá slovenská literatúra, predovšetkým próza. Jeho koncepcia vychádzala z realizmu, mala realistické podložie. Tu akoby pokračoval v šľapajách svojich univerzitných učiteľov, Milana Pišúta a najmä Andreja Mráza, ktorý bol zároveň jeho školiteľom pri koncipovaní kandidátskej dizertácie.

Noge chápal realizmus veľmi široko, nielen ako literárnu metódu, ale skôr ako životný postoj, a preto kládol veľký dôraz na autorskú osobnosť, ktorú si predstavoval bohato rozkošatenú, napojenú na živé moderné literárne prúdy, citlivú na podstatné spoločenské problémy, ale aj otázky týkajúce sa ľudského osudu, na ktorom záležalo najviac. S takouto predstavou pristupoval aj k problematike socialistického realizmu, ktorý sa stal pre všetkých bádateľov, zaoberajúcich sa súčasnou literatúrou a literatúrou 20. storočia vôbec, ideovo záväznou rekvizitou. Osobnostný princíp, ktorý bol uholným

kameňom Noveho realistickej koncepcie, viedol ho k principiálnej kritike súčasných diel, nespĺňajúcich toto náročné kritérium. Z tohto hľadiska bolo mu jedno, či dielo vykazuje prvky schematizmu alebo koketuje s modernými výrazovými prostriedkami; či sa toporne drží ideologicky poňatej (a deformovanej) reality, alebo uteká od nej k nezáväzným, hoci občas efektívnym konštrukciám.

Za Noveho realistickou koncepciou tajilo sa presvedčenie o významnom spoločenskom poslaní literárnej tvorby, o tom, že literatúra má a musí ovplyvňovať život, sociálnu sféru, správanie sa človeka, že nemôže byť obyčajným hračkárením či subjektivistickým výronom, že má svoju závažnosť potvrdenú dejinami, a teda aj záväznosť. A práve k tej chcel vo svojich kritických výkonoch privádzať súdobých tvorcov i začínajúcich autorov. Túto funkciu nemohla plniť ani literárna tvorba slaboduchu žijúca z dobových hesiel. Ak sa pozrieme na Noveho koncepciu literatúry z časového odstupu, vidíme ju zároveň ako univerzálnu i dobovo obmedzenú. Realizmus, hoci moderný, napojený na všetko možné, nie je pre literatúru všeliekom, no za taký sa niekoľko povojnových desaťročí pokladal (pokladali sme ho). Realistická koncepcia prehĺbila Noveho nedôveru aj k lyrizujúcim tendenciám v slovenskej próze tridsiatych a štyridsiatych rokov. A jeho publikácia Hľadanie epickej syntézy (mimochodom výraz „syntéza“ sa v Noveho kritických vystúpeniach frekvencuje veľmi často) je nepriamou polemikou s preferovaním lyrizovanej prózy a naturizmu literárnou vedou v šesťdesiatych rokoch. Nove nemal rád v literatúre (ani v súdoch o nej) jednostrannosť a excesy. Bol človekom stredy a so stredom sa spájajú také vlastnosti ako úvážlivosť, triezvosť, vytrvalosť, pravidelnosť. To všetko boli i vlastnosti nášho kolegu, vrstovníka a priateľa Júliusa Noveho. Z nich či od nich sa odvíjalo jeho kvantitatívne bohaté a kvalitatívne neproblémové dielo, ktoré sa stalo cenným prínosom pre slovenskú literárnu históriu a uvažovanie o literatúre ako také. Hoci mal zmysel pre humor (i recesiu), literatúru chápal a bral veľmi vážne a venoval jej maximum úsilia i práce. Výsledok si vždy zaslúžil pozornosť.